

П. І. БОНДАР

ПАРТЫЙНАЕ КІРАЎНІЦТВА МАРАЛЬНЫМ ВЫХАВАННЕМ ПРАЦОЎНЫХ: УРОКІ 60—80-х ГАДОЎ

Поспех перабудовы нашага грамадства ў многім залежыць ад яго маральнага аздаравлення, стварэння спрыяльных сацыяльных умоў для духоўна-маральнага развіцця, праяўлення ініцыятывы, здольнасцей і дараванняў кожнага савецкага чалавека. Гэта абумоўлівае неабходнасць рашучага выкаранення маральных заганаў, спароджаных сталінізмам і застоём, эфектыўнага выкарыстання апраўдаўшых сябе і нетрадыцыйных падыходаў да маральнага выхавання.

Складанасць і супярэчлівасць перабудовачных працэсаў, рэальнае становішча ў краіне патрабуюць ад грамадазнаўцаў, у тым ліку і гісторыкаў, актывізацыі даследчыцкага пошуку, узмацнення ўвагі да надзённых запатрабаванняў маральна-выхаваўчай практыкі, маральна-этычных аспектаў дзейнасці партыйных камітэтаў і арганізацый, усіх сацыяльных інстытутаў.

У 60—80-я гады маральнае выхаванне працоўных Беларусі набыло ў значнай ступені этанакіраваны, сістэмны характар. Партыйныя камітэты і арганізацыі ўдасканальвалі кіраванне маральна-выхаваўчай работай, яе метады і формы. Гэта аказвала станоўчае ўздзеянне на маральна-псіхалагічны клімат у калектывах, на свядомасць і паводзіны людзей.

Па дадзеных сацыёлагаў, якія даследавалі ў пачатку 80-х гадоў маральны стан калектываў 46 прамысловых прадпрыемстваў БССР, 70 % апытаных работнікаў арыентаваліся на ўзаемадапамогу ў працы; 79,2 % рабочых і 74,8 % спецыялістаў выказалі задавальненне міжасабовымі адносінамі ў калектыве; толькі 19,1 % рабочых і 14,4 % спецыялістаў ацанілі маральна-псіхалагічны клімат як неспрыяльны. Абсалютная большасць з 3400 рэспандэнтаў усведамлялі адказнасць за асабісты ўклад у агульную справу, паспяхова выконвалі нормы выпрацоўкі, кіраваліся высакароднымі маральнымі матывамі ў працоўнай і грамадска-палітычнай дзейнасці¹.

Даследаванні, праведзеныя АГН пры ЦК КПСС у 1987 годзе ў дзесяці рэгіёнах краіны і ў пяці абласцях Беларусі, даюць карысную інфармацыю для апытымістычных вывадаў. 73 % рэспандэнтаў адзначылі, што людзі, з якімі яны маюць зносіны, чулыя, заўсёды гатовыя прыйсці на дапамогу, 60—65 % заявілі, што яны імкнуцца працаваць як мага лепш, па-гаспадарску адносіцца да агульнанароднай уласнасці; 71 % — асудзілі хабарніцтва, парушэнні працоўнай дысцыпліны, іншыя далёкія ад сацыялізму з'явы².

Цікавыя звесткі атрымалі ў 1985—1988 гадах таксама супрацоўнікі АН БССР. З дапамогай экспертнай ацэнкі меркаванняў кіраўнікоў калектываў яны прыйшлі да вываду: працавітасць уласціва 56 % работнікаў, добра-сумленныя адносіны да працы — 60, пачуццё адказнасці за поспех агульнай справы — 71, дысцыплінаванасць — 49, пачуццё гаспадара, калектывізму і таварыскай узаемадапамогі — 47—59 %³.

Паглыблены аналіз грамадскага жыцця працоўных дазволіў высветліць і сур'ёзныя недахопы ў партыйным кіраўніцтве маральным выхаваннем. Узровень яго арганізацыі, змест у многіх працоўных калектывах, населеных пунктах рэспублікі не адпавядалі запатрабаванням людзей, надзённым задачам сацыяльна-эканамічнага развіцця.

Недаацэньвалася дэструктыўнае ўздзеянне фактараў сацыяльнага асяроддзя, умоў жыцця на норавы. Між тым на рубяжы 70—80-х гадоў яскрава праявіліся супярэчнасці паміж гуманістычнымі мэтамі маральнага выхавання і рэчаіснасцю. Матэрыялы сацыялагічнага даследавання, праведзенага ў 1987 годзе кафедрай ідэалагічнай работы АГН пры ЦК КПСС у шэрагу рэгіёнаў краіны, уключаючы Беларусь, сведчаць што ў думках працоўных выдавочна заўважалася зніжэнне перакананасці ў перамозе справядлівасці, ідэалаў нашага грамадства. Толькі 18,3 % экспертаў з прадстаўнікоў адміністрацыі і партыйных работнікаў не зафіксавалі гэту тэндэнцыю; 72,5 % экспертаў у той ці іншай ступені сутыкаліся з ёй. Сярод прычын, што падрывалі веру людзей у сацыяльную справядлівасць, эксперты назвалі перш за ўсё пралікі і памылкі ў вырашэнні надзённых пытанняў «практычнай маральнасці» — недасканаласць, а часам, і дэфармацыю грамадскіх адносін: разрыў слова і справы (61,4 %); парушэнне размеркавальных адносін у аплаце працы, забеспячэнні жыллём (38,2 %); недахопы ў рэалізацыі законных патрабаванняў і просьбаў (28,8 %) і інш. На думку 43,9 % экспертаў, у значнай меры падрывалі аптымістычны дух людзей тыя абставіны, што заставаліся беспакаранымі раскрадальнікі, хабарнікі, «нясуны», падхалімы. Амаль 77 % апытаных працоўных заявілі, што сутыкаюцца на вытворчасці і ў быце з абыхаваццю, непавагай да чалавечай годнасці, а многія з іх выказалі незадаволенасць узроўнем гуманізацыі працы, быту, міжасабовых сувязей⁴.

У маральнай сферы сталі праяўляцца сімптомы крызісу. Дасягнуты грамадствам узровень маральнай сталасці аказаўся недастатковым для актыўнага супрацьдзеяння адхіленням ад прынцыпаў сацыялізму. Больш таго, стала відавочнай тэндэнцыя да яго зніжэння, што вылілася ў значную дэвальвацыю маральных ідэалаў, парушэнні маральных і прававых норм часткай грамадзян, іх індывідуалістычныя памкненні, сацыяльную пасіўнасць. У грамадскай свядомасці ўкараняўся маральны нігілізм.

Параўнанне дадзеных, якія характарызуюць стан маральных адносін у працоўных калектывах у 70-я і 80-я гады, гаворыць аб тым, што «застойныя» з'явы ў духоўна-маральнай сферы набылі даволі ўстойлівы характар.

Скажэнні ленінскай канцэпцыі сацыялізму паступова стварылі такую сітуацыю, калі палітычныя і сацыяльна-эканамічныя структуры грамадства выявілі поўную неадпаведнасць патрэбам яго гуманізацыі, маральнага самаачышчэння і ўзвышэння. Чалавек усё ў большай ступені ператвараўся ў «заложніка» адміністрацыйна-каманднай сістэмы, якая перашкаджала яго свабоднаму духоўна-маральнаму ўдасканаленню. Адрыў ідэалагічнай дзейнасці ад жыцця, зніжэнне яе рэвалюцыйна-крытычнага патэнцыялу, актыўнасці, наступальнасці стымулявалі застой у грамадскім развіцці, у тым ліку і духоўнай, маральнай сферы.

Якія ж урокі з мінулага трэба зрабіць.

Маральна-выхаваўчая работа партыі, усіх сацыяльных інстытутаў не можа быць плённай, калі прыніжаюцца ці замоўчваюцца супрацьлеглыя тэндэнцыі ў грамадскім развіцці і, у прыватнасці, дыялектычныя супярэчнасці ў маральнай сферы, якая з'яўляецца крыніцай, імпульсам яе бесперапыннага ачышчэння і абнаўлення.

Ва ўмовах, калі ўладарыла ідэалогія і псіхалогія застою, супярэчнасці сацыялістычнага грамадства не толькі не вывучаліся навукай, але і свядома ігнараваліся бюракратычным апаратам. Не выпадкова менавіта ў гэты час нарадзілася памылковае ўяўленне, што «адбываецца, нарэшце, спалучэнне ўздзеяння сацыяльнага асяроддзя і мэтанакіраванага маральнага выхавання, знікае супярэчнасць паміж імі, характэрная для класава-антаганістычных грамадстваў»⁵.

Тое, што адбывалася ў жыцці, пераканаўча сведчыла аб іншым: аб разрыве паміж мэтамі маральнага выхавання, духоўнымі імператывамі грамадства і сацыяльнай практыкай. Гэта ў канчатковым выніку прывяло да паслаблення прыцягальнасці сацыялістычнага ідэалу, пагаршэння маральнага здароўя працоўных, дэвальвацыі маральна-выхаваўчых намаганняў партыйных, дзяржаўных, грамадскіх арганізацый, сям'і, школы, калектываў, ідэалагічных устаноў.

Рэвалюцыйная перабудова заклікана забяспечыць рэальнае пераўтварэнне быцця, ліквідаваць дэфармацыі сацыялізму і надаць яму якасна новае, гуманнае, дэмакратычнае аблічча. Неабходна ажыццявіць мэтанакіраванае маральна-выхаваўчае ўздзеянне на працоўных. На наш погляд, яно паскорыць асваенне кожным чалавекам маральных каштоўнасцей і патрабаван-

няў грамадства. Аднак адбудзеца гэта тады, калі ў поўнай меры рэалізуецца патэнцыял маральна-выхаваўчай работы. Чым вышэй будзе ўзровень яе навуковай арганізацыі, тым багацей змест, больш арганічныя сувязі з жыццём, рэвалюцыйна-ператваральнай дзейнасцю і сацыяльна-палітычным вопытам мас, тым большым здаецца яе ўздзеянне на маральны прагрэс грамадства.

Гістарычны вопыт Кампартыі Беларусі пацвярджае магчымасць эфектыўнага кіравання маральна-выхаваўчым працэсам. Але разам з тым ён сведчыць і пра неадпаведнасць форм і метадаў работы многіх партыйных камітэтаў і арганізацый сучасным патрабаванням, іх непаслядоўнасць у рэалізацыі прынцыпаў сістэмнага падыходу да маральнага выхавання. Каб належным чынам выкарыстоўваць творчы патэнцыял сацыялістычнай маралі, неабходна ліквідаваць гэтыя недахопы, ажыццявіць шэраг неадкладных мер па далейшаму ўдасканаленню механізму партыйнага кіраўніцтва маральным выхаваннем.

У 60-я — першай палове 80-х гадоў у маральна-выхаваўчай практыцы і яе навукова-метадычным забеспячэнні адзначаліся сур'ёзныя пралікі. Сёння змест і метады гэтай работы патрабуюць кардынальнага абнаўлення ў адпаведнасці з патрабаваннямі, якія прад'яўляе перабудова. Першачарговымі тут з'яўляюцца: навуковае асэнсаванне і ўкараненне новых форм і метадаў прапаганды ведаў аб маралі, якія актывізуюць этычнае мысленне, засваенне маральных норм паводзін; вывучэнне канкрэтных прыёмаў фарміравання маральнай свядомасці, што выкарыстоўваюцца прапагандыстамі, лектарамі, журналістамі, палітінфарматарамі і агітатарамі, настаўнікамі рабочай моладзі, выкладчыкамі навучальных устаноў; даследаванне псіхалагічных механізмаў і ўмоў засваення асобай маральных каштоўнасцей; экспертная ацэнка мерапрыемстваў маральна-выхаваўчага характару, праводзімых у працоўных калектывах па месцы жыхарства; падрыхтоўка метадычных рэкамендацый грамадскім арганізацыям, праграм і вучэбных планаў этычнага навучання і асветы.

Партыйныя арганізацыі закліканы авалодваць сучаснай метадыкай планавання і каардынацыі маральнага выхавання, удасканальваць этыка-педагагічную падрыхтоўку ідэалагічных кадраў, пастаянна вывучаць стан маральнай свядомасці працоўных, моладзі.

Эфектыўнае функцыянаванне сістэмы маральнага выхавання немагчыма без этычнай асветы, свабоднай ад фармалізму, дагматызму і абстрактнага маралізатарства. Сіла прапаганды маральных норм і каштоўнасцей грамадства заключаецца ў яе навуковай абгрунтаванасці, праўдзівасці, цеснай сувязі з сацыяльна-эканамічнымі задачамі, духоўнымі запытамі і інтарэсамі працоўных. Толькі такая прапаганда ўзвышае асобу, вучыць правільна ацэньваць маральныя з'явы і працэсы, узбройвае марксісцка-ленінскім разуменнем складанай дыялектыкі паступальнага руху грамадства да вышынёў маральнага прагрэсу.

Гістарычны вопыт партыі пераконвае, што выхаванне працоўных у духу сацыялістычнай маралі — свядома кіруемы працэс, які мае свае заканамернасці і спецыфічныя асаблівасці. Змест, гуманістычная накіраванасць, рэзультатыўнасць маральна-выхаваўчай дзейнасці знаходзяцца ў праме прапарцыянальнай залежнасці ад стылю партыйнага кіраўніцтва. Чым больш дасканалы, дзейсны гэты стыль, тым больш важкія поспехі ў фарміраванні маральнай культуры.

¹ Гл.: Советский рабочий: социальный и духовный облик. Минск, 1983. С. 128, 129, 166, 190—191, 244, 305.

² Гл.: Человек и нравственность в условиях перестройки. Минск, 1988. С. 35.

³ Гл.: Идеино-воспитательная работа в условиях ускорения. Минск, 1988. С. 35.

⁴ Гл.: Маркин В. Н. Жизненная позиция личности. М., 1989. С. 68 і далей.

⁵ Иванов В. Г., Апресян Р. Г. Предисловие // Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В. И. О морали и нравственном воспитании. М., 1985. С. 11.